

ברכות ז

משה שווערד

בענין: וכל אדם לא יהיה באהל מועד

1. תלמוד בבלי מסכת יומא דף יט/ב

תנו רבנן מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחוץ והכניס ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו אמר לו בני אף על פי שצדוקין אנו מתיראין אנו מן הפרושים אמר לו כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה כי בענן אראה על הכפרת אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו עכשיו שבא לידי לא אקיימנו אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת והוטל באשפה והיו תולעין יוצאין מחוטמו ויש אומרים ביציאתו ניגף דתני רבי חייא כמין קול נשמע בעזרה שבא מלאך וחבטו על פניו ונכנסו אחיו הכהנים ומצאו ככף רגל עגל בין כתפיו שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל:

2. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לט עמוד ב

תנו רבנן: אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם: בשנה זו הוא מת. אמרו לו: מניין אתה יודע? אמר להם: בכל יום הכפורים היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים, נכנס עמי ויצא עמי. והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים, נכנס עמי ולא יצא עמי. אחר הרגל חלה שבעה ימים ומת, ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם.

3. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז/א

תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל י-ה ה' צבקות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפני משורת הדין ונענע לי בראשו

יומא דף יט/ב

4. מהרש"א על יומא דף יט/ב

רגל עגל כו'. כתב הרישב"א הקשו התוס' דהא כתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו' ודרשינן אפי' אותם שנאמר עליהם ודמות פניהם פני אדם ותירצו דשאני הכא שלא נעשה הקטורת כמצותה עכ"ל והוא דחוק אבל הנראה דלא קאמר דבכניסתו לקדשי קדשים ניגף מה"ט שלא היה רשות שם למלאך ליכנס שם לנוגפו אבל דקדק לומר דביציאתו מבית ק"ק ובא להיכל שם ניגף ע"י מלאך שאז היה רשות למלאך לבא לאהל מועד כדכתיב עד צאתו וז"ש כששמעו אחיו הכהנים בעזרה קול יוצא מהיכל נכנסו להיכל במקום שהותרו ליכנס ומצאו כף רגל כו' ותו לא מידי ובירושלמי מצאתי כמ"ש התוס':

5. רבנו בחיי על ויקרא פרק טז פסוק יז

(יז) וכל אדם לא יהיה באהל מועד. דרשו חז"ל במסכת יומא של ירושלמי (פ"א ה"ה), אפילו אותן שכתוב בהן (יחזקאל א, י) ודמות פניהם פני אדם, לא יהיו באהל מועד. ומה נהדר כהן גדול במעלה הגדולה הזאת עד שאפילו חיות הקודש מפנים לו מקום לעבודתו כדי שיכנס לפני המלך ויעבדנו ביחוד, כי מלאך ה' צבקות הוא (מלאכי ב, ז). ואותו כהן צדוקי שתיקן מבחוץ והכניס מבפנים ובא מלאך וחבטו על פניו, בעזרה היה ולא היה לפני ולפנים בשעה שהוא נכנס להקטיר קטורת:

ברכות דף ז/א

6. תוספות מנחות דף קט/ב

נזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים - בירושלמי פריך והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד ואפי' מלאכים דכתיב ודמות פניהם פני אדם ומשני דשמא שכינה היתה:

7. תוספות ישנים מסכת יומא דף לט עמוד ב

נכנס עמי ויצא עמי. בירושלמי פריך והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד ודרשינן אפילו אותם שכתוב בהם ופניהם פני אדם ומתריץ כבוד הקדוש ברוך הוא היה:

8. מהרש"א על ברכות דף ז/א

גמ' מנין שהקב"ה מתפלל כו'. וענינו בית תפלתו הוא המקדש של מעלה המכוון נגד המקדש של מטה כדאמרינן פרק אין דורשין (חגיגה י"ב ע"ב) זכור שבו ב"ה ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב כו' והיינו שמכוון נגד מקדש של מטה כמו שלמטה מתפללין שיגולו רחמי עלינו כן מלמעלה הקב"ה מתפלל על כך כדמסיק דמצלי י"ר שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו כו' והוא כוונת הכתוב ושמתים בבית תפלתי שהוא המקדש שלמעלה ששם עולותיהם וזבחייהם לרצון וגו' ע"י הקרבת מיכאל ששם מקריב נשמתן של צדיקים כדאמרינן במדרשות ואמר כי ביתו שלמעלה כנגד בית תפלה שלהם שלמטה אשר שם יקרא לכל העמים כנאמר בתפלת שלמה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ובא והתפלל וגו' וק"ל:

יומא דף לט:

9. הערות מהרב אלישיב

✓ וכל אדם לא יהיה באהל מועד. כבר הובא לעיל [לט:]: מה שהוקשה לירושלמי בהא דשמעון הצדיק שראה שם זקן אחד ומקשה הא כל אדם לא יהיה אפילו אותם שהם פני אדם והיינו מלאך ותירץ דאותו זקן כביכול הקב"ה עצמו ונציין בקיצור מה שכבר הובא בזה דמקשה השפ"א נימא דאותו זקן לא מצא בשעת הקטרה אלא בעת שנכנס להוציא כף ומחתה דלאו לכפר הוה וליכא דינא דלא יהיה באהל מועד. וביארנו לישב הדבר דכיון דחזינא דהוצאת כף ומחתה עבודה היא וצריך בזה בגדי לבן וכו' הרי שנתחדש כאן דהוצאת כף ומחתה הוא גמר דהקטרת הקטורת וכשעת יציאה דמי נמי נטרחה דאותה שעה לא יהיה אדם, אפילו בשעת יציאה וכדלקמן.

✓ נונה במדרש איתא [ויקרא ובה פרשה כא הי"ב] לבתר שהביא כההיא דירושלמי דאמר ר' אבהו ומי יאמר שאדם היה [אותו זקן] והלא הקב"ה בכבודו היה נכנס עמו ויצא עמו. ומוסיף שם המדרש [מה שלא הובא בירושלמי] אמר ר' אבהו וכהן גדול לא

אדם היה [פני בתמיהה דכיון דכתיב כל אדם לא יהיה איך נכנס כה"ג עצמו הא נמי אדם הוא] אלא כההוא דאמר ר' פנחס בשעה שהיה רוח הקודש שונה עליו היו פניו בוערות כלפידים הה"ד כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה וגו' ופירושו שם המפרשים דחזרו בו ר' אבהו וס"ל דלעולם קרא דוכל אדם לא אתי לרכיב דגם מלאך בכלל האי איסורא וראיה לזה דהרי כה"ג עצמו היאך נכנס. אע"כ דמלאך היה נכנס וכה"ג באותה שעה דמות מלאך לו.

ולכאורה קשה ע"ז טובא דהרי לקמן איתא וכן הוא הלכה רוחת. דכי היכא דאיכא

10. ספר שפתי כהן עה"ת (פר' ט"ז פס' י"ז)

עוד במדרש (שם) וכל אדם, וכהן גדול לא אדם היה. אמר רבי פנחס בשעה שהיה רוח הקודש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים שנאמר (מלאכי ב', ז') כי שפתי כהן ישמרו וגו' כי מלאך ה' הוא, הוא מלאך ולא אדם. וכתב ריקאנטי ז"ל כל זה כדי שיתיחד עבד עם אדוניו ביוחד בלתי אמצעי אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם, ובענין דנטיל ברכאן בחשאי, כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הצנוע עד כאן.

11. הערות מהרב אלישיב-לדף לט:

נכנס עמי ויצא עמי. והביא התנ"י מהירושלמי דפריך והרי כל אדם לא יהיה באהל מועד ודרשין אפילו אותו שכתוב בהם ופניהם פני אדם, ומתוך כבוד הקב"ה היה. ותמה השפ"א הא כל אדם לא יהיה באהל מועד כבאו לכפר כתיב והיינו בשעת הקטרת הקטורת, והרי כה"ג היה נכנס שני פעמים אחד בהקטרת הקטרת ואז איכא האי איסורא ועוד היה נכנס להוציא כף ומחתה ובהא ליכא איסורא דכל אדם לא יהיה דאין זה לכפר בקדש דהרי כבר הקטיר הקטורת בכניסה ראשונה וא"כ מי יימר דנדמן לשמעון הצדיק האי זקן בכניסה הראשונה נימא דנדמן לו הוקן בכניסה שניה שאז ליכא איסור.

✓ ונראה דהרי יש כאן חידוש בהוצאת כף ומחתה דלכאורה אין זה עבודה כלל וכלל דהרי סילוק בעלמא הוא ואעפ"כ בעינן בו בגדי לבן וצריך לו קידוש ידים ורגלים ע"כ דנתחדש כאן דעבודה היא [ועיין תוס' לעיל] ואם זה עבודה נראה פשוט דהוא כבוד עבודה של גמר הקטרת. דהרי מצד עצמו אין כאן שום תפיסת עבודה ואם צריך לו בגדי לבן ש"מ יש לו שייכות לקטורת. והוה כגמר מלאכת ועבודת הקטורת ושייך הוא אצלו. והשתא כיון דדרשין וכל אדם לא יהיה באהל מועד כבואו לכפר בקדש עד צאתו. ודרשין מיניה כיון שעדיין הוא באהל ולא יצא אע"פ שגמר כבר להקטיר הקטורת כיון שלא יצא ומשתתה שם עדיין איכא האי איסורא. אי"כ הה"נ האי הוצאת כף ומחתה כיון דנספח הוא לקטורת ושייך עבודה זו אצלו נמי מיכלל הוא בהאי עד

צאתו ומיין שהוא בפנים מחמת זה אכתי לא יצא הוה והוה איסורא וא"כ מקשה התושלמי שפיר א"כ היאך מצא שם זקן אחד. ודו"ק.

והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד. והקשה הגבור"א ל"ל קרא להזהיר על פרישה מן ההיכל בשעת הקטרה ומתן דמים דלפני ולפנים תיפול דבלא"ה איכא כדלעיל ביאה ריקנית בהיכל שלא לצורך עבודה ומקרא דאל יבוא בכל עת אל הקודש.

ולכאורה נראה דודאי קושיא זו מעיקרא ליתא דודאי לא שייך כלל האי איסור דביאה ריקנית לאיסור שהיה בשעת הקטרת הקטורת לפני ולפנים. דאיסור ביאה ריקנית איסורו הוא בביאתו לשם שלא לשם עבודה, משא"כ דין דוכל אדם לא יהיה באהל מועד אינו איסור בביאה, אלא דפגם הוא בעבודת לפני ולפנים שימצא שם אדם שאינו

שייך לעבודה זו ופגם וחסרון הוא בעבודה, אם כי לענין לעכב ולפסול את העבודה בדיעבד ליכא ראייה, מ"מ פגם וחסרון הוא בעבודה ואינו סתם דין שלא יבוא שם. וא"כ אינו דין איסור על הגבירא אלא דין הוא על העבודה. [וממילא דין הוא עליו לצאת ושלא ישהא שם].

✓ ויותר מזה הרי מצינו בירושלמי דוכל אדם לא יהיה היינו אפילו למלאכים שפניהם כפני אדם ובהם ודאי לא שייך לשון איסור ביאה וכי דאינם בנ"א שיתחילו במצוות ובאיסורים אלא חזינא דקאתי קרא למימר דחסרון ופגם הוא בעבודה דימצא שם אדם וא"כ הפגם הוה גם אם מלאכים שפניהם כפני אדם שיהיה שם. [א"ה. ועיין הגרי"פ על הס"ג ח"ב ל"ח קפ"ג].

בענין: האם צריך רק להתחיל או צריך אף לגמור כל תפילתו במשך ה'זמן'

1. תוספות מסכת ברכות דף ז עמוד א

שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו' - ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. [1] יש לומר כלם. [2] אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן.

2. משנה ברורה סימן פט

(ה) היום - ואם היום ארוך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות (י) דלעולם משערין שעות אלו לפי ענין היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק ל"ב חלקים. וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שלישי היום (יא) וצריך לגמור התפלת י"ח בתוך השליש היום:

3. משנה ברורה סימן רלג

(יד) דהיינו עד צאת הכוכבים - (יז) לאו דוקא דערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים בודאי בין השמשות הוא לכו"ע ואין להתפלל באותו זמן אלא ר"ל סמוך לזה וכן אי' בד"מ ברל"ב. ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה (יח) יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליהדר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעיניו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור ובידיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד (יט) רבע שעה קודם צה"כ [אך כל מה שיכול להקדים מחוייב להקדים כדי שלא יכנס בספק בין השמשות אכן אם כבר נראו (כ) כוכבים כבר עבר זמן מנחה בודאי דזהו סימן ללילה כמבואר כ"ז בסימן רצ"ג ע"ש במ"ב ובה"ל] אך כ"ז (כא) בדיעבד ושעת הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה וכ"ש שיש ליהדר מאד שלא לאחר עד סמוך לצאת הכוכבים וכבר אחז"ל במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מטרפא ליה שעתא:

4. משנה ברורה סימן קכד

(ז) שיעבור - פ"י שלא יוכל לגמור הש"ץ כל י"ח ברכות תוך זמן התפילה בין בשחרית שיכלה הזמן דד' שעות דשוב אין לו שכר תפלה בזמנה וכנ"ל בסימן פ"ט ובין במנחה דיעבור זמנה לגמרי כן משמע מפמ"ג ועיין בבה"ל:

5. ערוך השולחן אורח חיים סימן קי סעיף ה

ודע שיש מי שאומר דכשהשעה עוברת יתפלל הבינון | מג"א סק"א בשם כנה"ג | ומזה נראה דס"ל דאם התחיל בתפלה קודם גמר הזמן של תפלה ונמשכה עד אחר הזמן לא מקרי שהתפלל בזמנו דהא ודאי כונתו שעתה עדיין לא עבר הזמן דאל"כ מאי נ"מ ולכן ס"ל שיתפלל הבינון ויסיים בתוך הזמן אבל כל הי"ח ברכות יסיים אחר הזמן ולענ"ד נראה מתוס' ברכות | ז' | בד"ה שאלמלי | דהולכין אחר ההתחלה ואם התחיל בזמן תפלה מקרי תפלה בזמנה אע"פ שמסיימה לאחר הזמן ע"ש:

6. ארץ צבי דו"ת ס' קכא

ואמנם שיש מקום למכאן הזה ע"פ שהגיד יהודי הק' מפסיסחא ז"ל למוד זכות על המתחיל להתפלל בזמן תפלה אף שנמשך אחר הזמן משום כאלו התפלל כל התפלה בזמנה מדברי הטוס' ברכות ז' ד"ה שאלמלי דאם התחיל לקלל בראש רגע אף שנמשך אחר הזמן מתיק וכשי"כ במדה טובה מרובה דאם התחיל להתפלל בזמן תפלה וגמר אחר"כ לחשוב כאלו התפלל כל השמו"ע בזמנה עכ"ל וכן וככה הוא צ"ה. מ"מ ק' נמה לט להכניס עלמנו צפרלה לחוקה כזה הלא טוב יותר לקיים כל המ"ל בזמנה.

בענין: פוקד עון אבות על בנים

1. ספר שמות פרק ב

(ה) לא תשתחוו להם ולא תעבדם כי אנכי ידוד אלקיך קל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי:

2. ספר שמות פרק לד

(ו) ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' קל רחום ורחום ורחום אפים ורחב חסד ורחם:
(ז) נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחסדא ונקה לא ונקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים:

3. ספר דברים פרק כד

(טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו:

4. רש"י על דברים פרק כד פסוק טז

(טז) לא יומתו אבות על בנים - בעדות בנים וא"ת בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם ביד

5. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כז/ב

דתנו רבנן לא יומתו אבות על בנים מה תלמוד לומר אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדתניא ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר איש בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ולא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולן ערבים זה בזה התם שהיה בידם למחות ולא מיהו

6. ספר גור אריה על שמות פרק כ פסוק ה

[יא] כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. דאם לא כן הרי כתיב (דברים כד, טז) "לא יומתו אבות על בנים", אלא כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ואם תאמר, וכי בשביל שחטא יוסף לו עונש, דסוף סוף "איש בחטאו יומתו" (שם), דע כי זה דבר נפלא, כי הבן הוא ענף האב, כמו שהענף הוא חלק מן השורש היוצא ממנו, ולפיכך כאשר אוהז מעשה אבותיו בידיו - הרי הוא נחשב חלק אחד מן האב, דהבן הוא כרעיה דאביו, ולא שייך בזה "איש בחטאו יומתו", כיון דהוא חלק האב, כמו שהענף הוא חלק השורש, ויוצא ונמשך הימנו הבן. אבל אם אין אוהז מעשה אבותיו בידיו, הרי הוא נפרד מן השורש, וכאילו היה ענף שהוא כבר נפרד מן השורש, ושוב לא נענש בחטא אבותיו. ויש בזה עוד דבר נפלא מאוד:

7. ספר תורת חיים על סנהדרין דף קב/א

לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה. לפי שנאמר פוקד עון אבות על בנים על בני בנים וגו' ואמרו חז"ל כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכן ת"א על בני מרדכי והטעם נראה משום דזימנין האב חוטא ואין הקב"ה פורע ממנו את הכל אלא הוא יתברך ברחמיו מסלק החטא ההוא לצד אחר כאלו נשכח ממנו כביכול וכשרואה אחד מבני בניו אוהז מעשה האב בידו חוזר וניעור החטא הקדום ונוזר לפניו יתברך וכיון דברא כרעא דאביוהו הוא פורע לו יתברך גם את חטא האב ...

8. אור החיים על שמות פרק כ פסוק ה

פקד עון אבות וגו' פירוש לצד כי אמר שהוא קנאי ברוך הוא, וידוע הוא כי הקנאות תפעיל סמוך לדבר המתקנא עליו, ורואים אנו הכחשת הדבר חלילה וחס, כמה וכמה מרדו, ופשוטו, ועשו והצליחו, ולא נגעה יד הקנאי, לזה אמר פוקד, פירוש, ואם ראית הפכיות הקנאה, דע כי אני פוקד, פירוש זו היא מדתי, שאין אני נפרע מעושי רשע מיד, ומאריך אפי עד דור ב' וגו' ד', פירוש לפעמים, ואין אני מאריך אפי אלא עד זמן זה, והטעם כי אם היה ה' מתקנא לאדם תיכף, אין קיום לנבראים, לזה מתחכם ה' לעושי רשעה, ומעלים עין מלאבדם בעולם הזה, כדי שיקומו בניהם, אולי יטיבו דרכיהם ונמצא עולם קיים בהם, גם יועיל לאבות, לזכותם בעולם הבא, כאומרם (זוהר ח"ב רעג): ברא מזכה אבא, ואם דור ב' התעיבו כמעשה אבות, אז יפקוד עליהם עון אבותם. אתם ימקו, ועדיין ישנו לקנאות רשע האב בפרעון הבנים, ולפעמים יוסיף ה' להאריך אפו, גם לדור ב', ותולה להם עד דור ג', לטעם עצמו האמור, וכשירשיעו יפקוד עליהם [וכו'] (וגו'), ולפעמים יוסיף גם כן להאריך אפו גם לדור ג', אבל דור רביעי אין עוד תקוה להם, כי הושרשו בקליפה לא ינתקו ממנה, ובערה במ קנאת ה', עונם ועון אבות אבותם מדור ראשון יחרב, והטעם כי כולם בחינת רע שלשלת אחת...

9. ספר יחזקאל פרק יח: כ

הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע עליו תהיה:

10. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד/א

אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלו משה אמר וישכון ישראל בטח ביד עין יעקב בא עמוס וביטלה [שנאמר] חדל נא מי יקום יעקב וגו' וכתוב ניהם ה' על זאת [וגו'] משה אמר ובגוים ההם לא תרגיעו בא ירמיה ואמר הלוך להרגיעו ישראל משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה הנפש החוטאת היא תמות

11. מהרש"א על מכות דף כד/א

משה אמר פוקד עון וגו'. משה גופיה אמר איש בחטאו יומתו ובפ"ק דברכות רמינן הני קראי אהדדי ומשינן הא דכתיב פוקד עון אבות וגו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכתיב איש בחטאו וגו' כשאין אוהזין כו' אבל קרא דחזקאל הנפש החוטאת היא תמות משמע ליה דאיירי אף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וביטל גזירת משה דכתיב בתר האי קרא בן לא ישא בעון אב וגו' ורשעת הרשע עליו תהיה והרשע כי ישוב וגו':

12. ערוך לנר על מכות דף כד/א

משה אמר פוקד עון אבות, וזה ביטל יחזקאל כשאמר נפש החוטאת היא תמות, שזה פירוש דברי משה דאם הבן צדיק לא ימות בעון אב, אבל אם הוא נפש חוטאת אז נענשה בעונה ובעון אבותיה, כמו שדרשו רז"ל פוקד עון אבות בשאוחזים מעשה אבותיהם, וזה נפש החוטאת היא תמות

13. ספר פנים יפות על שמות פרק כ פסוק ה

כי אנכי ה' אלקיך א-ל קנא פוקד עון אבות וגו'. אחז"ל [סנהדרין כז ע"ב] והא כתיב איש בחטאו יומתו, כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, וכן פירוש התרגום כד משלמין בניה למחטא בתר אבהתהון, ענינו כי העון שהוא מזיד ופוגם במחשבתו, אף הבן הנאצל

ממחשבת אביו הוא דבוק בו, אבל בחטא שהוא שוגג בלא מחשבה, אין בזה דביקות בזרעו אחריו, ע"כ כתיב איש בחטאו ימות שהוא שוגג, אבל עון שהוא מזיד פוקד עון אבות על בנים, ואף כי המזיד במחשבה ובמעשה, וכיון שהמעשה אין בו פקידה לבנים, ממילא אין עונש במחשבה אבל כשהבן אוהז מעשה אבותיו בידו, אף שהיה בזה התנצלות שאין זה מזיד כיון שמעשה אבותיו בידו, כמ"ש חז"ל [חולין יג ע"ב] נכרים בזמן הזה לאו עובדי ע"ז, אלא מעשה אבותיהם בידיהם. מ"מ מצטרף המחשבה של אביהם ומעשה שלהם להיות כמזידים גמורים. והיינו שפירוש התרגום כד משלמין בניה למחטא שנשלם העון ע"י חטא של הבנים, ובהצטרפות מחשבת אביהם. **והיינו דכתיב [איכה ה, ז] אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו שהוא המזיד שמתקיים מחשבת אב בבנים. ובה"ל מ"ש דוהע"ה [תהלים קד, לה] יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם וגו', שהחטאים שהם שוגג יתמו מן הארץ כשהם מתים, ואין עונש לבנים, אבל הרשעים שהם מזידים, אף שאינם בעולם עוד, הוא מתקיים בבניהם, והיינו דאמר עוד אינם אף לאחר שאינם בעולם:**

14. ספר בית אלקים - שער התשובה - פרק עשירי

ולסבת הסתלקות קצת מכיבוד אב ואם לבת כשתנשא להיותה תחת רשות בעלה, זכה לו הא-ל ית' בקטנותה ונערותה יותר מן הזכר, והוא ענין מכירתה כמ"ש (שמות כ"א) וכי ימכור איש את בתו לאמה וכי, ועל דרך זה הבנים הקטנים הם כנכסי האב וקניניו והם נענשים ומתים בעון אבותם, וכמו שאמרו ז"ל בשבת (ל"ב) בעון נדרים אן בעון ביטול תורה או מזוזה בנים מתים כשהם קטנים, וכשהם גדולים אינם נתפשים בעון אבותם, כמו שכתוב (דברים כ"ד) איש בחטאו יומתו, **כשהוא איש לא יומת אלא בחטאו, וכמו שאמרו בסנהדרין (כ"ז) כשהוא אומר איש בחטאו יומתו כשאוהזין מעשה אבותיהם בידיהם, כי אפ"י שאוהז מעשה אבותיו אינו מת אלא בחטאו, אבל יסורין יסבול בעון אבותיו כשאוהז מעשיהם, כי המיתה על חטאם הוא ששלל מהם לא היסורין, כמו שאמר איש בחטאו יומתו, שיש לו חטא ולאביו חטא ואינו מת אלא על חטאו, אפילו שנמשך לו מחטא אביו שאוהז מעשיו, ולכך אמר הכתוב פוקד עון אבות על בנים כשאוהזים מעשה אבותם בידם ג"כ, והם נענשים על חטאם, אלא שאינה מגעת הפקידה עד המות אלא ביסורים, כי כיון שבקטנותם היו נענשים במיתה בענין אבותם, די להם כשיגדלו שלא יענשו במיתה כי אם ביסורין בעון אבותם ועונם שאוהזו בהם, אבל לא תמשך עונש לבנים בעון אבותם ואפילו אוהזים מעשיהם כי אם עד שלשים ועד רבעים כמ"ש הכתוב, כי אין האדם משיג לראות בני בנים כי אם עד דור רביעי, וכמ"ש הכתוב (בראשית נ') וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר וגו', וכיון שאינם נענשים על עון אבותם כי אם כשאוהזים מעשיהם, א"כ אי אפשר שימשך פקידת העון על יותר מרבעים, כי הבאים אחריהם לא ישיגו לראות האב הזקן חמישי להם כדי שיאחזו מעשיו ויענשו ג"כ על עונם...**

ומה שראינו בענין עון העגל שאמר הכתוב (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם... נראה שנמשך פקידת העון יותר מכ"ד דורות אפ"י למי שאינו אוהז מעשה אבותיו. ולתשובת זה אני אומר, כי צריכים אנו לומר כי יש הפרש גם בזה בין החוטא בענין ע"א למי שחוטא בשאר העבירות, כי המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה, והוא זרעו נענשים עד כמה דורות...

ועוד אפשר לומר, כי גם בע"א אין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אלא עד ד' דורות כפשט הכתוב שאמר בעשרת הדורות בענין ע"א כי אנכי ה' אלקיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים וגו', וזה אינו אלא בעון יחיד כי כל הדורות לא נאמרו אלא בלשון יחיד, אבל כשרבים חוטאים בענין ע"א פוקד עליהם עד כמה דורות כאמרו וביום פקדי ופקדתי עליהם וגו'...

15. שפתי חיים (מועדים א' ע' תפ"ה)

התשובה היא על פי שאלת הגמ' (ברכות ז.) שיש סתירה בפסוקים "כתיב פקד עון אבות על בנים (שמות כ, ה) וכתיב ובנים לא יומתו על אבות?" (דברים כד, טז). ומתמצת הגמ' "כשאוהזין מעשה אבותיהם בידיהם" הש"ת מענישם על חטאי האבות, וכשאין אוהזין מעשה אבותיהם בידיהם, או בנים לא יומתו על אבות. והביאור הוא, מכיון שבצעם תפקידנו הוא לתקן חטאו של אדם הראשון וכל חטאי הדורות שקדמו לנו כדי להביא את הבריאה לשלימותה, אך לא זו בלבד שלא תיקננו אלא שאוהזנו מעשי אבותינו הרעים והוספנו עוד קלקולים בחטאנו, וזהו הוידוי שלנו "אנחנו ואבותינו חטאנו" כלומר חטאנו הוא כפול שלא זו בלבד שלא תיקננו חטאי אבותינו אלא "אנחנו" חטאנו בחטאים משלנו, וגם אוהזנו במעשי אבותינו, לכן לזכותנו אנו מזכירים ואבותינו חטאנו".

"אנחנו ואבותינו חטאנו". יש לשאול מדוע צריך להזכיר חטאי האבות? ועוד, שרנאה כאילו אנו באים להצטדק וללמד זכות על עצמנו, שאשמתנו אינה כל כך גדולה, כי חטאנו כולל שאבותינו חטאו. והרי וידוי הוא להיפך, על המתודה להכיר באשמתו ולא לנסות להקל בחומר עוננו ומדוע אנו אומרים "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" היה עלינו לומר לכאורה לפי הסדר אבל אבותינו ואנחנו חטאנו? אכן בגמ' (יוטא פז:) לא כתוב ואבותינו, אך בפסוק כתוב (נחמיה א, ו) "ואני ובית אבי חטאנו".

16. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש י

אמר המקונן [איכה ה, ז] **אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו, שפירושו לפי דעת האר"י ז"ל, שאמר הא דאמרינן [מכות כד.] משה אמר פוקד עון אבות על בנים וכו', יחזקאל אמר איש בחטאו יומת, שלא ביטל יחזקאל דברי משה, רק בחטא שהוא שוגג, אין הבנים נענשים בסיבת האב, וזהו שדייק איש בחטאו יומת, אבל במזיד, אף הבנים נענשים בסבתם, ולכך דייק משה פוקד עון אבות שהוא מזיד, וא"כ זוהיא הכוונה, אבותינו חטאו ואינם, רוצה לומר חטאיהם אינם, כי אין אנו נענשים על ידם, אבל אנחנו עונותיהם סבלנו, כי בעונות אנו נענשים בסיבתם:**

1. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף ז עמוד א

צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור כו'. ועל כן רע לו על מיעוט עונותיו כדי לזכותו בעה"ב ובהיפך ברשע שאינו גמור שטוב לו בעוה"ז כדי שיקבל שכרו על מיעוט זכותיו ולטרדו בעולם הבא כמו שאמרנו ומשלם לשונאיו על פניו ועיין בזה במפרשים:

2. ספר ברכת דוד [קצה-ט]

בדברי רש"י ז"ל (תהלים יח, ד) בביאור הכתוב "מהלל אקרא ה' ומן אויבי אושע" - בהלולים אקרא ואתפלל לפניו תמיד, כלומר, אף לפני התשועה אני מהללו, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי ע"כ. והוא כדרך שנתקן בברכת ליל הפסח "אשר גאלנו וגאל את אבותינו במצרים", ולהלן "כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים... ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" היינו שמעכשיו אנו מתחייבים כבר להודות לה' יתברך גם על חסדיו שיעשה עמנו בעתיד.

כיוצא בדבר מצינו ב"מודים דרבנן" שאומרים "על שהחייטנו וקיימתנו, כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גלויותינו לחצרות קדשך", נכלל כאן הודאה על החסד שבעבר ושבעתיד, על החסד שבעבר - "שהחייטנו וקיימתנו" על החסד שבעתיד - "כן תחיינו", על כל אלו אנו מודים לא-ל ההודאות, לפי שזו היא המטבע האמיתית של הודאה למי שאמר והיה העולם והיינו דאמרו חז"ל (ברכות נד, א): "נותן הודאה על העבר וצווק על העתיד". ואף שהמשמעות היא שהוא רק מתפלל, אך הבוטח בה' באמת, הרי כאשר הוא מתפלל על העתיד הוא בוטח בישועתו, וכבר מעתה רואה את הישועה העתידה, ומכיון שכן, צעקתו משולבת בהודאה כי מעתה הוא כבר מאמין ורואה בישועתו, וזוהי דרך ההודאה שיש להודות לה' יתברך.

כמו כן הוא הענין בט"ו בשבט, בשעה שמברכים על הפירות. כי טעם אכילת הפירות בט"ו בשבט הוא כדי לברך עליהם ולהודות לה' על החסד אשר הוא עושה עמנו, לכן מן הראוי כבר באותה שעה לבקש על העתיד, שבקשה זו הוא כחלק מן ההודאה כפי שהורנו חז"ל "נותן הודאה על העבר וצווק על העתיד", וכמבואר ברש"י ז"ל, "אף לפני התשועה אני מהללו, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי".

ולפיכך נוהגין לבקש על אתרוג בט"ו בשבט שהוא עת הודאה על הפירות. והמנהג לבקש על אתרוג דוקא, כי בפרי הדר זה מקיימין מצות ה' בנטילת לולב, ובבקשתנו על פרי זה אנו מוכיחים צפייתנו לקיום

והנה משמו של הרה"ק מלובלין ז"ע אמרו, שענין ההודאה אינה רק להודות על העבר אלא גם על העתיד, וההוכחה לכך היא ממה שמצינו אצל לאה שהודתה את ה' רק על העבר באמרה: הפעם אודק את ה' ותעמוד מלדת (בראשית כט, לה). רצה לומר משום שלא הסתפקה בהודיה רק על העבר - הפעם אודה את ה', לכן - ותעמוד מלדת. ומכאן שראוי כבר מתחילה להודות על הטובות העתידים. מקור הדברים המה

3. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף ז עמוד ב

שמושה של תורה יותר מלמודה. [1] נ"ב השמוש נקרא ג"כ למוד רק הלימוד היינו השומע את ההלכות והשמוש היינו הלומד מהתנהגות כמו שמצינו שהלכו התלמידים לבהכ"נ לראות התנהגות רבם וכן הניחו עצמם תחת המטה וכשאמר לו עד כאן העזת פניך השיב תורה היא וללמוד אני צריך (ברכות ס"ב ע"א) ולמוד כזה נשרש בלב הרואה וגדולה מלמוד ע"י שמועה כן ראיתי בשם הגאון החסיד מווילנא:

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף ז עמוד ב

גדולה שמושה כו'. [2] הוא מבואר דיש כמה הלכות שאדם לומד מרבו שאינן למעשה כדאמרינן בכמה דוכתינן ומש"ה קאמר גדולה שמושה שרואה ברבו הלכה למעשה:

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף ז עמוד ב

"גדולה שמושה יותר מלימודה". עיין מהרש"א שכתב שמעלת שימוש ת"ח הוא בכך שלומד מרבו הלכות שאינם למעשה, ע"ש. והנראה בביאור הדברים, שכיון שיש הלכות שהם בכלל הלכה ואין מורין כן, זאת יודע רק המשמש את רבו, שאם ישאל

את רבו לא יענהו. ובמהרצ"ח הביא בשם הגר"א, שהלומד מפי רבו צריך לחזור פעמים רבות על ההלכות שלמד, אך כשרואהו בהנהגותיו זוכר הדבר יותר מבלי להצטרך לחזרה.

וקשה ע"ד, דלפי"ז אין השימוש גדול מהלימוד באיכות הלימוד אלא בדרך זכירתו ולא משמע כן בפשטות דברי הגמ'. וביותר יל"ע מהא דאמרי בפרק אלמנה ניזונת (כתובות צו א) שהמונע מתלמידיו מלשמש מונע מהם ירא"ש, א"כ חזי' ששימוש מביא ליראת שמים ולא לדברים הקשורים בזכרון תלמודו וצ"ע.

6. גליוני מנחת חן

שם א"ל לכנפי למר עשרה וליצלי וכו'. עי' חדושי בתרא (אות ל"ב) דמכאן ראי' דלא כמשכנות יעקב דס"ל דתפילה בביהכנ"ס אפי' ביחידות, עדיף מעשרה בבית. דאי נימא דיש עדיפות בתפילה בביהכנ"ס דדוחה אפי' תפילה בציבור א"כ איך אמר לו להביא עשרה, הא אלו עשרה בעו להתפלל בביהכנ"ס

וכ"ש שלא יבטלו עדיפת ביהכנ"ס, בעד תפילה בציבור של יחיד.

1. בראשית פרשת ויצא - וישלח פרק לב

(ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחזן את הק'ם אִשָּׁר אִתּוֹ ...

2. רש"י בראשית פרשת ויצא - וישלח פרק לב

(ח) ויירא ויצר - ויירא שמאז יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא אתה אחרים:

3. גור אריה בראשית פרשת ויצא - וישלח פרק לב

... ויש מקשים למה היה ירא יעקב, והלא הבטיחו הקב"ה שנאמר (לעיל כח, טו) "והנה אנכי עמך ושמרתך", ועכשיו היה מתירא, ובגמרא מתריך בפרק קמא דברכות (ד.) ובפרק חלק (סנהדרין צח ע"ב) וכן פירש"י בסמוך (פסוק י) דלכך היה ירא - שמא יגרום החטא. ומקשים על זה מהא דבפרק קמא דברכות (ז.) כל דבור שיוצא מפי הקב"ה לטובה - אפילו על תנאי אינו חוזר, ואם

כן למה היה יירא, ואין לומר ד'נתלכלך בחטא' שאני כשהוא נתלכלך אחר ההבטחה, דהא ירמיה אמר לחנניה בן עזר (ר' ירמיה כח, ז, ט) "שמע נא הנביא אשר ידבר לשלום בבא דבר הנביא יודע אשר שלחו ה'", ומוכח בזה כי הנביא אשר הוא לטובה - אי אפשר שישתנה אפילו בחטא, דאם לא כן איך יודע בזה, שמא חטאו (כ"ה ברא"ם). ולא קשיא מהא דירמיה (יה, ט) "רגע אדבר וגו' לנטוע ולבנות ושב הגוי ההוא וכו'", התם בשכך דבר הקב"ה עם לבו, ולא יצא מפי הקב"ה לנביא, שאין בחלופו הכובה, אבל כששלח הקב"ה הנביא להתנבאות לא ישתנה. וכך תירץ הרמב"ם ז"ל. וקשה על זה מהא דתניא (ברכות ד.) "עד יעבור עמך ה' עד יעבור וכו'" (שמות טו, טז) 'ראוים היו ישראל להיות נעשית להם נס בביאה שניה כמו בביאה ראשונה, אלא שגרם החטא, ואם כן איך יתכן כזה הבטחה שיצאה מפי הקב"ה וישתנה - והנביא ניבא בזה, וירץ הרד"ק ז"ל (ירמיה כח, ז) דהתם אם לא נתקיימה כולה - נתקיים מקצתה, אבל היכא שלא נתקיימה הנבואה כלל, כמו שהיה אצל ירמיה, בזה נראה שלא שלחו ה'. וכל אלו הדברים אין להם שורש ויסוד וענף:

העיקר הוא כי חילוק יש בין הבטחה ובין נבואה, כי הדבר שלא נאמר אלא לשם הבטחה להבטיח את האדם - אין זה נבואה, שלא בא רק להבטיח את הצדיק לעשות עמו טוב, ובדין הוא שתבא לה שנוי מפאת המקבל, כי אחר שלא היתה רק מפני זכות אשר הובטח - ואותו המקבל אפשר שישתנה, וישתנה ההבטחה אשר הבטיח אותו הקב"ה. אמנם יבחן הנביא כאשר לא היה מתנבא להבטיח, רק שהוא אומר שכך שלחו להתנבאות שיהיה בעתיד, לא להבטיח. ולפיכך רוב דברי הנבואה הם בלשון עבר כאילו כבר נעשה, כלומר שכך נגזרה הגזירה לטובה מאת ה', לא כמו ההבטחה שהוא מבטיח את האדם לעתיד. וכל הבטחה היא אינה רק למקבל הבטחה, וכאשר ישתנה - משתנה, לאפוקי נבואה שהוא תולה הדבר בעצמו, לא בשום מקבל, רק בענין עצמו שכך יהיה. ומפני כי חנניא בן עזר אמר נבואתו כדכתיב בקרא (ר' ירמיה כח, ב) "הנה שברתי את עול מלך נבוכדנצר", כאילו כבר נעשה, ואין זה הבטחה, ובדבר הזה אמר לו ירמיה "שמע נא חנניא וגו'" (ר' שם, שם ז). וזה לשונם בב"ר בפרשה זאת (עו, ב) 'מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה', פירוש מפני כי בעולם הזה הם, ואפשר שישתנה מפאת המקבל. והרי מוכח בדברים אלו דמקום הבטחה שאני: